

Лазарець Аліна, ст. 4 курсу педагогічного факультету; науковий керівник к.пед.н., доцент Петрук О. М. (Міжнародний економіко – гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті проаналізовано погляди видатних вчених на процес морального виховання дітей дошкільного віку. Розкрито теоретичні основи виховання моральних якостей у дошкільників в процесі організації ігрової діяльності. Визначено програмові завдання морального виховання дошкільників для здійснення виховного впливу виховання на особистість. Досліджено проблеми виховання моральних цінностей у дітей дошкільного віку, при цьому доведено, що визначальною умовою організації виховного процесу є включення дитини в ігрову діяльність.*

***Ключові слова:** моральне виховання, діти дошкільного віку, ігрова діяльність, сюжетно-рольова гра.*

***Анотация.** В статье проанализированы взгляды выдающихся ученых на процесс нравственного воспитания детей дошкольного возраста. Раскрыты теоретические основы воспитания нравственных качеств у дошкольников в процессе организации игровой деятельности. Определены программные задачи нравственного воспитания дошкольников для осуществления воспитательного воздействия воспитания на личность. Исследованы проблемы воспитания нравственных ценностей у детей дошкольного возраста, при этом доказано, что определяющим условием организации воспитательного процесса является включение ребенка в игровую деятельность.*

***Ключевые слова:** нравственное воспитание, дети дошкольного возраста, игровая деятельность, сюжетно-ролевая игра.*

***Anotation.** In the article the views of eminent scientists on the process of moral education of preschool children are analysed. The theoretical foundations of preschool children's moral education in the process of games activity are disclosed. The program objectives of preschool children moral education for educational influence on personality are defined. The problems of preschool children's moral values education are investigated, while proved that the key condition of the educational process is the inclusion of the child in gaming activities.*

Keywords: *moral education, children of preschool age, game activities, role-playing game.*

Підвищення ролі моральних засад у всіх сферах життя – домінуюча ознака демократичного високорозвиненого суспільства. Реалізація завдань морального виховання молодого покоління в Українській державі має важливе значення, а специфіка обумовлена віковими й індивідуальними особливостями, нормами суспільної моралі, принципами регулювання поведінки тощо.

Посилення уваги до проблеми виховання духовності, моральних цінностей дітей та молоді призвели до пошуку і обґрунтування нових теорій і технологій організації виховного процесу в освітніх закладах. Природно, що особлива увага має приділятися роботі з дітьми дошкільного віку, оскільки у цей період закладаються основи моральної культури особистості. У сучасній теорії виховання провідним є положення про те, що ефективність виховного процесу визначається ступенем включення особистості у різні види діяльності (І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, І. Підласий та ін.). Саме тому в період дошкільного дитинства потрібно сформувати в дітей моральні почуття та якості, спонукати їх до засвоєння певних норм і правил, розвивати відповідні мотиви й звички поведінки, для збереження, зміцнення здоров'я та повноцінної життєдіяльності.

Про це йде мова в основних нормативних документах, які стосуються дошкільної освіти, зокрема, в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні: «До сучасних пріоритетів державної політики в розвитку дошкільної освіти належать виховання моральності, здатності дошкільника орієнтуватися на совість як внутрішню етичну інстанцію, бути безкорисливим, надавати підтримку й допомогу тим, хто цього потребує, визнавати чесноти інших людей; підтримка природного прагнення дошкільника до виявлення активності, здатності діяти за власним бажанням, самостійним вибором, приймати рішення, відповідати за їхні наслідки, надавати переваги комусь-чому, відмовляти в прихильності комусь-чому, виявляти елементарні форми позиції «Я – у Світі»; розвиток почуттів, емоційної сприйнятливості, емпатії; корекція емоційної глухоти, нечутливості, байдужості, жорстокості, песимізму; виховання в дошкільника почуття самовартісності, віри у свої можливості, своє значення для інших людей, формування оптимістичних життєвих перспектив; формування довільної поведінки, виховання характеру, вправління в умінні ставити мету, виявляти цілеспрямованість і наполегливість, долати труднощі, досягати високих стандартів якості продуктів праці» [1, с. 14–15].

Дослідженню питань морального виховання дошкільників приділяли увагу такі вчені, як Л. В. Артемова, Л. Р. Болотіна, Т. І. Поніманська, В. В. Попова, Л. І. Романова, В. О. Сухомлинський. У своїх працях вони обґрунтували важливість виховання моральних почуттів дитини, розвитку моральних відносин. Л. С. Виготський, Р. І. Жуковська, І. Г. Яновська у своїх дослідженнях відзначили позитивний вплив рольових, творчих ігор на розвиток моральних якостей вихованців. На жаль, вчені мало уваги звертали на роль сюжетно-рольових ігор у становленні особистості. Саме це і спонукало нас до проведення цього дослідження.

Метою нашої статті є дослідження теоретичних основ морального виховання дошкільників під час організації ігрової діяльності.

Для реалізації цієї мети поставлено завдання з'ясувати суть і вимоги до змісту морального виховання дітей дошкільного віку.

Стан суспільства визначається дотриманням норм моралі, які є загальноприйнятими і обов'язковими. Справедливо зазначає провідний український психолог І. Бех те, що «філософія людського життя має відповідати моральній філософії» [2, с. 25]. Моральне виховання дітей і молоді є пріоритетним порівняно з іншими складовими виховання, оскільки його рівень впливає на формування всіх сторін особистості. Моральне виховання – один з найважливіших видів виховання, полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології [1, с. 216].

Специфіка реалізації завдань морального виховання обумовлена віковими та індивідуальними особливостями, нормами суспільної моралі, принципами регулювання поведінки тощо. Враховуючи це, період дошкільного дитинства є тим етапом життя людини, який визначає її подальше входження в соціальне середовище. Звісно, що «природні передумови до морального зростання у дітей різні», вони виступають відправною точкою для формування у дітей моральних почуттів та якостей, спонукають їх до засвоєння певних норм і правил, розвивають відповідні мотиви і звички поведінки [2, с. 31].

Результативність морального виховання залежатиме і від того, хто для дітей є носієм моральної культури. Особистість вихователя на етапі дошкільного віку є інформаційним, наслідувальним, поведінковим об'єктом, а тому досить часто для усунення власних проблем потребує психологічного консультування. У дослідженнях дитячої психології та педагогіки актуальними є питання, що стосуються морального розвитку дітей дошкільного віку. На думку І. Беха, «мораль дитині спадково не передається, вона виховується» [2, с. 31] і «одна з головних функцій педагога полягає в тому, щоб розвинути у вихованця здатність якнайточніше розуміти свою внутрішню й зовнішню ситуацію для вибору гуманної

поведінкової тактики» [2, с. 35–36]. А це найкраще зробити під час організації ігрової діяльності з дітьми. Тому, що саме гра є засобом підготовки дитини до «дорослого» життя, її соціалізації, морально-етичного виховання. В грі дитина активно пізнає навколишній світ, стосунки між людьми, правила і норми поведінки, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки з іншими тощо. За допомогою гри дитина оволодіває: усією системою людських взаємин – спочатку на емоційному, а потім на інтелектуальному рівні; способами практичної і розумової діяльності; великим діапазоном людських почуттів; поняттями «добро» і «зло», вчиться їх розрізняти; морально-етичними нормами, виробленими людством.

Як засвідчує проведений аналіз літературно-джерельної бази, пріоритетним у моральному вихованні дітей є розвиток моральних почуттів, що «зумовлені умовами життя дитини, її діяльністю і впливом близьких дорослих» [3, с. 85]. Саме тому важливим є здійснення виховного впливу на дітей з метою розвитку їх морально-емоційної сфери, а результатом процесу морального виховання є «сформованість у вихованця сукупності вчинків, тобто моральних дій, які характеризуються усвідомленістю суспільно значущих мотивів» [2, с.131–132]. На думку С. Максименка, значимим для людини є «усвідомлення власних морально-психологічних якостей, а також цілеспрямованість, планування власної діяльності та поведінки, передбачення її результатів» [4, с. 17–18].

Це положення характеризує у нашому дослідженні ставлення вихователів до виконання своїх професійних обов'язків, зокрема, до реалізації завдань морального виховання дітей. На цій основі виникає твердження, що моральне зростання особистості можуть забезпечити лише морально досконалі фахівці. Підтвердження цьому знаходимо у І. Бежа: «Характер сприйняття дитиною виховних впливів залежить від того, як вона сприймає особистість вихователя і яке ставлення до нього у неї виникло» [2, с.136].

Вчений також виділяє якості педагога для того, щоб забезпечити результативність виховного процесу, який включає і розуміння вихователем дітей. Зокрема це: «здатність сприймати та психологічно адекватно інтерпретувати поведінку дитини в кожний момент спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини цих змін; сформованість широкого спектру оцінних критеріїв, які давали б можливість порівнювати характер змін, що відбуваються у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і вчасно робити правильні висновки; уміння усвідомлювати і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованці; глибокі знання про типові помилки в оцінюванні поведінки» [2, с. 38].

Норми і положення щодо рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку подані в державному стандарті дошкільної освіти, яким є «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» [5]. Зокрема, завдання

морального розвитку окреслені й системно подані через всі чотири сфери життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам», що також відображено і в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [6, с. 125].

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» ставить за мету виховання духовних та моральних цінностей у дошкільників. У розділі «Соціально-моральний розвиток» викладено завдання та зміст роботи з виховання у дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, основ колективізму; конкретизовано зміст знань про норми моралі у суспільстві, що необхідні для формування основ моральних якостей.

В програму введено напрям роботи «Формування основ моральних якостей», який висуває такі завдання формування особистості старших дошкільників: збагачувати знання дітей про пріоритети загальнолюдських цінностей: справедливість, чесність, доброту, повагу; створювати сприятливі умови для становлення соціальної компетентності дитини, розвивати в неї соціальні емоції (співчуття, бажання допомоги), обстоювати власні інтереси; збагачувати досвід спілкування з людьми різного віку, статі; розширювати уявлення дошкільника про авторитет та людські чесноти; вчити розуміти інших та рахуватися з чужою думкою; виховувати культуру діяльності: вміння планувати, організовувати гру, заняття, свою працю, прагнення досягати позитивного результату в індивідуальній і спільній діяльності; формувати вміння оцінювати свої вчинки та вчинки інших людей [9, с.190].

Проблема морального виховання дітей дошкільного віку була предметом багатьох наукових досліджень. Так, моральне виховання в ігровій діяльності розглядалося у працях Т. Маркової, Н. Михайленко, С. Новосолової, Л. Смірної. Провідною у дошкільному віці є ігрова діяльність, зокрема сюжетно-рольова гра, становлення і розвиток якої у найбільшій мірі сприяє формуванню елементарної системи цінностей дошкільника. У працях О. Смірної та О. Гударевої обґрунтовується думка про те, що лише розвинута форма ігрової діяльності сприяє усвідомленню дітьми смислів людських взаємин, формуванню потребнісно-мотиваційної сфери, розвитку різних форм довільності і, як наслідок, формуванню системи цінностей. На жаль, сьогодні найвищого рівня розвитку гри досягає лише 18,2 % дошкільників 6–7 років [7, с.79].

Викладені вище факти ще раз підтверджують важливість усвідомлення вихователем значення сюжетно-рольової гри у дитинстві і оволодіння методичними засадами її організації. На нашу думку, організація сюжетно-рольової гри потребує від педагога дотримання певних принципів. До них можна віднести такі: усвідомлення гри як творчої діяльності, вільної від регламентації і вказівок дорослого; виділення місця і часу для дитячої гри;

забезпечення активної позиції кожної дитини; орієнтація дітей на реалізацію конструктивних міжособистісних взаємин, завдяки яким з'являється можливість угодити ігрові завдання, способи їх реалізації.

Гра є ефективним засобом морального виховання дошкільника. Видатний педагог В. О. Сухомлинський підкреслював, що через гру як через велике світле вікно в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Тому, майбутнім вихователям, важливо усвідомити те, що виховне значення гри багато в чому залежить від професійної майстерності педагога, від знання ним психології дитини, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, від правильного методичного керівництва взаємовідносинами дітей, від чіткої організації різноманітної ігрової діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті шляхів реалізації завдань морального виховання.

1. Новоселова С. Л. Развивающая предметная среда : метод. реком. по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и учебно-воспитательных комплексах / С. Л. Новоселова. – М. : Центр инноваций в педагогике, 1995. – 74 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
3. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості : [посіб. для студентів пед. інститутів, учителів, вихователів дошк. установ]. – Київ : Вища школа, 1978.005. – Т. 2. – С. 76–86.
4. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. – Київ : Наукова думка, 1998.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. – Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
6. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – Київ : Світлич, 2008.– 430 с.
7. Смирнова Е. О. Состояние игровой деятельности современных дошкольников / Е. О. Смирнова, О. В. Гударёва // Психологическая наука и образование. – 25 с.
8. Ельконін Д. Б. Психологія гри / Д. Б. Ельконін. – М. : Педагогіка, 1978. – 301 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О. І. Білан, Л. М. Возна. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
10. Гончаренко С. У. Педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.